

Beehive

השיח ברשתות החברתיות במזה"ת

עורך: הראל חורב, כרך 8, גיליון 5, יולי 2020

גיבור לאומי או סמל דיכוי? – המחאה סביב פסלו של דה לספס בפורט סעיד

ד"ר מיכאל ברק

מאמצע יוני, מתנהלת במדיה החברתית מחאה גוברת מצד תושבי העיר פורט סעיד במצרים נגד כוונת מושל העיר להציב בה מחדש את פסלו של דה לספס (1805-1894), מהנדס ומדינאי צרפתי שיזם והוביל את פרויקט חפירת תעלת סואץ. בראייתם, הפסל מסמל את הקולוניאליזם האירופאי הדכאני, ומבזה את דם בני הלאום המצרי שנפלו במלחמתם נגד האויב הקולוניאליסטי. השיח משקף מאבק רעיוני על אופני הפרשנות לסמלים ולמונומנטים במרחב הציבורי, ומתכתב עם מחאות דומות המתקיימות לאחרונה במספר מדינות מערביות, עם חידוש המהומות נגד רצח ג'ורג' פלויד, שבולטת בהן תופעה של עקירת פסלים המזוהים כסמלי דיכוי מהמרחב הציבורי.¹

בנובמבר 1899 הוצב פסלו של דה לספס בכניסה הצפונית של תעלת סואץ בפורט סעיד כמחווה על חלקו בהקמתה. בתום מלחמת סיני (1956), נותץ הפסל בידי המון זועם, במחאה על מעורבות צרפת במלחמה לטובת ישראל. מאז, נותר במקום רק בסיס הפסל, וחלקו ההרוס נשמר במחסני רשויות תעלת סואץ, כשמפעם לפעם עולה מחדש כוונת הממשל המקומי להשיב את הפסל על כנו הנתקלת בהתנגדות מקומית, כפי שאירע ביוני האחרון, עם הכרזת מושל העיר על שיקום הפסל בידי עמותה צרפתית.

חברי קבוצת הפייסבוק "נגד החזרת הפסל של דה לספס" (שנוסדה במקור ב-2009), המונה למעלה מ-5 אלף חברים מקרב תושבי פורט-סעיד, הסבירו את התנגדותם להצבת הפסל מחדש על רקע זיהויו עם

¹ בחודשים יוני-יולי נותצו בארה"ב פסלים של כריסטופר קולומבוס שהואשם באחריות לקולוניאליזם האירופאי ביבשת אמריקה.

הקולוניאליזם. כך, לדוגמה, ציין אחד הגולשים: "בזמן שעמי [העולם] יוצאים למהפכה ומפילים פסלים המסמלים עבדות, ישנם אנשים אחרים מפורט סעיד המבקשים לשקם את סמלי הקולוניאליזם ושעבוד האנושות."² שר החינוך המצרי לשעבר, אל-הלאל אל-שרביני, כתב בחשבון הפייסבוק שלו כי ההיגיון להציב פסל של אדם במרחב הציבורי כהוקרה על תרומתו לפרויקט הנדסי הוא מעוות. על בסיס לוגיקה זאת, מחויבות מדינות אירופה לבניית פסלים של מהנדסי בנייה ערבים כמחווה על תרומתם למלאכת הבנייה. הוא הציע להציב במקום פסלו של לספס פסל המייצג את הפלאח המצרי שחפר את התעלה והקריב את חייו למענה.³ איחוד הסופרים המצרי פנה לנשיא עבד אל-פתאח אל-סיסי להתערב בנושא ולמנוע הצבת הפסל כדי לא לפגוע ברגשות הלאומיים של תושבי מצרים. במקום זאת, הוצע להציב פסל שיסמל את המאבק הלאומי של העם המצרי בקולוניאליזם.⁴

תמונה שהעלה גולש מצרי מפורט סעיד מאירוע עקירת פסלו של סוחר העבדים האנגלי אדוארד קולסטון בבריסטול שבאנגליה, בידי המון זועם, שנועדה להוכיח את מצרים על כוונתה להשיב את פסל דה לספס, כפי שהופיע בפייסבוק, 20 ביולי 2020

² @Xdelesebs, Facebook.com, 20 July 2020.

³ @Prof.Hilaly, Facebook.com, 27 June 2020.

⁴ @enaguib2013, Facebook.com, 5 July 2020.

היו שנקטו לשון חריפה יותר כשהאשימו את דה לספס בבגידה. זאת נוכח שיתוף פעולתו עם מושל מצרים דאז, אסמעיל פאשא, שנתפס כ"בובה" של האנגלים, ומכאן להאשימו בנטייה פרו-בריטית ואף בסיוע לבריטים לכבוש את מצרים. דה-לספס אף הואשם בהפניית עורף ל"מהפכת" הקצין המצרי אחמד עוראבי (1879-1882), שמרד נגד המעורבות האירופאית במצרים. סוחר מפורט סעיד הגדיל לעשות כשהצהיר כי כוונתו להגיש תביעה משפטית נגד משרד החינוך המצרי בשל הפצת נרטיב שקרי בספרי הלימוד של בתי-הספר היסודיים, המתאר את דמותו של דה לספס באור חיובי. הוא קרא להורים לשרוף הספרים ולחנך את ילדיהם כי דה לספס הוא בוגד.⁵

חרף ההתנגדות הגורפת, היו מי שמצאו לנכון לתמוך בהשבת הפסל, בעיקר בשל היתרונות הכלכליים הטמונים בכך, לצד ההכרה בתרומת הקולוניאליזם לפיתוח המדינה.⁶ תושב העיר פורט סעיד הדגיש כי האינטרס הלאומי הראשון במעלה הוא פיתוח הכלכלה, ובמיוחד לאור העובדה שהעיר נמצאת כיום תחת קיפאון כלכלי. בראייתו, השבת הפסל עשויה להוות מוקד משיכה עבור מיליוני תיירים צרפתיים, וזרז לפיתוח המסחר והתעסוקה בעיר. לדבריו, כל התנגדות למהלך עשויה לפגוע בפיתוח הכלכלי של העיר וברוחות תושביה וכי ללא תעלת סואץ "לא היו קיימות ערים כמו פורט סעיד ואסמעיליה, ולא היה סכר."⁷ בראייתו של תושב נוסף בן העיר, דה לספס היה פקיד פשוט שמילא אחר הוראות המושל המצרי, וכי הבריטים לא נעזרו בו לכיבוש מצרים וממילא לא בגד באף אחד.⁸

התופעה של הסרה או ניתוץ פסלים, הנתפשים כסמלי דיכוי, גזענות ועבדות, איננה מצטמצמת למצרים, וניתן לראות לאחרונה ביטויים לכך במדינות ערביות נוספות, במה שנראה כחלק ממחאה גלובאלית. במרוקו, לדוגמה, גוברת הדרישה להסרת פסלו של הגנרל מושל מרוקו לשעבר, הוברט ליאוטי (-1934 1854), ממתחם הקונסוליה הצרפתית שבקזבלנקה, בטענה כי הפסל מהווה סמל לקולוניאליזם הצרפתי.⁹ בצפון סודן דורשים אזרחים לשנות את שם הרחוב "אל-זביר פאשא" (1830-1913) בחרטום, שנקרא על שם מושל סודאן, אל-זביר רחמה מנצור, ששלט במדינה באמצע המאה ה-19, ושימש גם כסוחר עבדים.¹⁰ המחאות במצרים, מרוקו וצפון סודאן, כמו גם במספר מדינות מערביות, ממחישות את המעורבות האזרחית הגוברת בעיצוב הזיכרון הקולקטיבי. הדבר נעשה באמצעות התכחשות לנרטיבים המהללים את תרומת הקולוניאליזם ואנשי אליטה המזוהים עמו, תוך טיפוח נרטיבים מתחרים המדגישים את תרומת

⁵ @fahmyawad.sakr, Facebook.com, 15 July 2020.

⁶ @100000865228085, Facebook.com, 5 July 2020.

⁷ @aboayadmohamed, Facebook.com, 28 June 2020.

⁸ @533009140373214, Facebook.com, 17 July 2020.

⁹ ראו לדוגמה עצומה אלקטרונית שעליה חתומים למעלה מ-500 מתנגדים ממרוקו המבקשים להסיר הפסל הקיים, ובמקום זה העלו הצעה סרקסטית והיא להציב פסל של "גרנדיזר" (Grendizer), דמות רובוט מקומיקס יפני. "Replace the statue of Iyautey in casablanca with Grendizer", *Change*, 15 June 2020; "Retrait de la statue de Iyautey du sol marocain", *Change*, 20 June 2020; @nabiluus, Facebook.com, 15 June 2020.

¹⁰ @alfadil.ahnour, Facebook.com, 8 June 2020; @osama.saad.12764, Facebook.com, 14 June, 2020.

האוכלוסייה הפשוטה והמקומית להצלחת מדינת הלאום, תוך הגדרה מחדש של סמלים לאומיים. הודות למדיה החברתית, שהפכה לשדה שיח מרכזי של אזרחים מהשורה, ניתנת האפשרות לאזרחים הרגילים במדינות ערב לאתגר את הפרשנות הדומיננטית של האליטה הפוליטית.

כל הזכויות שמורות למרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל אביב. ניתן לעשות שימוש לא מסחרי בתכנים, תוך ציון שמו של הכותב ומרכז משה דיין באוניברסיטת תל אביב, ובתוספת סימוכין וקישור למקור באתר של מרכז משה דיין, <http://www.dayan.org>.